

DZIEDZICTWO NATURALNE (PRZYRODNICZE)

Pomniki przyrody, miejsca i strefy o wyjątkowej wartości przyrodniczej podlegające ochronie prawnej.

Pojęcie prawne zaproponowane w Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjętej w Paryżu 16 listopada 1972 r., ratyfikowanej przez stronę polską 30 września 1976 r.

Za dziedzictwo naturalne uważa się: 1) „pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego”; 2) „formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach stanowiące siedliska zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin oraz mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania”; 3) „miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania lub naturalnego piękna” (Dz.U. 1976 nr 32 poz. 190).

Zapisy dotyczące dziedzictwa naturalnego sformułowane w Konwencji Paryskiej były konsultowane z ciałem doradczym – Międzynarodową Unią Ochrony Przyrody (IUCN). Obiekty lub miejsca uznane za światowe dziedzictwo naturalne o szczególnej wartości są wpisywane przez Komitet Światowego Dziedzictwa na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Obecnie znajduje się na niej 206 obiektów dziedzictwa naturalnego. Obiekty, miejsca lub krajobrazy o „wyjątkowej powszechnej wartości” są wpisywane na listę UNESCO, gdy spełnią co najmniej jeden z wymienionych warunków: 1) stanowią wyjątkowe zjawiska przyrodnicze lub tereny szczególnego naturalnego piękna i o znaczeniu estetycznym; 2) przedstawiają szczególne świadectwo ważnych etapów w historii planety, zawierające ślady dawnego życia, istotnych toczących się procesów geologicznych; tworzących formy ukształtowania terenu lub istotne formacje geomorficzne lub fizjograficzne; 3) stanowią szczególny przykład toczących się procesów ekologicznych i biologicznych, istotnych dla ewolucji i rozwoju lądowych, słodkowodnych, przybrzeżnych i morskich ekosystemów lub społeczności roślin i zwierząt; 4) obejmują najważniejsze środowiska przyrodnicze do ochrony różnorodności form życia, łącznie z zagrożonymi gatunkami o uniwersalnej wartości z punktu widzenia nauki i konserwacji przyrody. Komitet Światowego Dziedzictwa prowadzi również rejestr obiektów, miejsc i krajobrazów, które są zagrożone przez klęski naturalne czy czynniki antropogeniczne. Obecnie na liście światowego dziedzictwa w zagrożeniu znajduje się 15 obiektów dziedzictwa naturalnego.

Głównym impulsem dla przyjęcia Konwencji Paryskiej był przełom w badaniach wpływu człowieka na środowisko. W 1962 r. amerykańska badaczka Rachel Carson opublikowała książkę „Silent spring” (pol. „Milcząca wiosna”), w której dowiodła negatywnych skutków stosowania pestycydów. Badania Carson, a także pierwsza katastrofa ekologiczna w Japonii, która miała miejsce w tym samym roku, wpłynęły na wzrost świadomości ekologicznej, a w dalszym ciągu na stopniowe wprowadzanie doktryny zrównoważonego rozwoju i podejścia ekologicznego. Środki ochrony dziedzictwa naturalnego wymienione w Konwencji Paryskiej opierają się na promowanej wówczas doktrynie zrównoważonego rozwoju, wzajemnej współpracy i partycypacji społecznej. Wpływ Konwencji Paryskiej na format ochrony dziedzictwa naturalnego widoczny jest w międzynarodowej legislacji (Harrison). W tym samym duchu utrzymane są wytyczne przedstawione na Szczycie Ziemi (*Earth Summit*) – Konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych na temat Ochrony Środowiska i

Rozwoju, która odbyła się w czerwcu 1992 r. w Rio de Janeiro. Celem osiągnięcia zrównoważonego rozwoju ekosystemów wyróżniono 4 obszary ochrony (ochrona powietrza, zasobów lądowych, zasobów wód słodkich oraz mórz, oceanów i terenów przybrzeżnych) i 5 synergicznych strategii sprzyjających poprawie stanu środowiska naturalnego (zachowanie bioróżnorodności, zgodne z wymogami ochrony środowiska stosowanie biotechnologii, zapobieganie nielegalnemu przewozowi produktów toksycznych, polepszenie jakości życia i zdrowia ludzkiego, likwidacja ubóstwa i powstrzymanie degradacji środowiska) (Kozłowski). Kluczowe dla konwencji i dla uczestników Szczytu Ziemi stało się pojęcie bioróżnorodności (różnorodności biologicznej), które oznacza zróżnicowanie życia na wszelkich poziomach jego organizacji (zróżnicowanie genów, gatunków i ekosystemów). Bioróżnorodność podlega ochronie ze względu na wymiar użyteczny (bioróżnorodność pozwala na wykorzystywanie środowiska przez człowieka), ekologiczny (dobrostan człowieka zależy od świadczeń ekosystemów), estetyczny (człowiek podziwia naturę i czerpie przyjemność z obcowania z nią), odpowiedzialności (człowiek, wykorzystując zasoby Ziemi, jest odpowiedzialny za jej stan), etyczny (człowiek, wyrządzając szkody ekosystemom, jest zobowiązany do przywrócenia im stanu znanego sprzed jego wpływu) (por. Wilson).

Obecnie pojęcie dziedzictwa naturalnego jest poddawane krytyce ze względu na to, że wskazuje na rozłączność natury i kultury (Descola, Harrison, MacNamara).

[M.St.]

Literatura:

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. (Dz.U. 1976 nr 32 poz. 190, tzw. *Konwencja Paryska*).

Carson, Rachel. *Silent spring*. Boston: The Riverside Press Cambridge, 1962.

Descola, Philippe. *Beyond Nature and Culture*. tłum. Janet Lloyd. Chicago-London: The University of Chicago Press, 2013.

Harrison, Rodney. „Natural Heritage”. W: *Understanding heritage in practice*, red. Susie West, 88-126. Manchester: Manchester University Press, 2010.

Kozłowski, Stefan. *Rio Szczyt Ziemi — początek ery ekologicznej*. Łódź: Akapit Press, 1993.

MacNamara, Karen, Prideaux, Bruce. „Experiencing «natural» heritage”. *Current Issues in Tourism* 14:1 (2011): 47-55.

Pływaczewski Wiesław, Gadecki Bartłomiej (red.) *Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego: perspektywa prawna i kryminologiczna*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2015.

Wilson, Edward O. *Biophilia*. Cambridge-London: Harvard University Press, 1984.